

**Aan onze opdrachtgevers en alle
betrokkenen in de transgenderzorg**

Geachte opdrachtgevers en andere betrokkenen in de transgenderzorg,

Dit is onze laatste brief als kwartiermaker transgenderzorg, waarmee we u informeren over de belangrijkste ontwikkelingen in de transgenderzorg van de afgelopen periode. Onze opdracht als Kwartiermaker loopt namelijk af eind december van dit jaar. Onze voorgaande voortgangsbrief met wachttijdeninformatie is in maart jongsleden door de minister naar de Tweede Kamer verzonden en te vinden via onze [website](#).

In oktober 2018 kregen wij de opdracht om als Kwartiermaker Transgenderzorg de knelpunten in de zorg voor transgender personen te onderzoeken en te gaan werken aan het oplossen er van. Er is veel gebeurd sindsdien; het aantal mensen dat zorg krijgt is fors gestegen, het zorgaanbod is minder geconcentreerd en de onderlinge verstandhouding in het zorgveld is verbeterd. We weten veel meer over het zorgveld en over de ervaringen en behoeften van mensen die een medische transitie doormaken. Organisaties van trans personen, zorgverleners, zorgverzekeraars, ministerie en toezichthouders hebben met veel inzet en passie en vaak eendrachtig gewerkt aan betere en meer toegankelijke zorg. Maar het aantal mensen dat zorg vraagt is ook fors gestegen, en daarmee zijn de wachttijden helaas niet afgenomen.

Voordat we u informeren over de belangrijkste ontwikkelingen van de afgelopen periode, kijken we eerst terug op het werk dat wij hebben verricht vanaf 2018. We hebben ons als Kwartiermaker ingezet om de toegankelijkheid van de transgenderzorg te verbeteren. Naast dat er een groot aantal zorgaanbieders bij is gekomen in het zorgveld, hebben ook bestaande aanbieders de beschikbare capaciteit voor transgenderzorg uitgebreid. We hebben als Kwartiermaker twee keer per jaar informatie opgevraagd bij zorgaanbieders om de capaciteit, het aantal wachtenden op zorg en de wachttijden inzichtelijk te maken. Hieruit blijkt dat tussen 2019 en 2023 het verwachte aantal behandelplekken voor:

- Psychologische zorg (jonger dan 18 jaar) zal stijgen van 849 plekken naar 1.895 plekken (+123%).
- Psychologische zorg (ouder dan 18 jaar) zal stijgen van 812 plekken naar 4.735 plekken (+483%).
- Endocrinologische zorg zal stijgen van 993 plekken naar 3.783 plekken (+281%).
- Chirurgische zorg stijgt ook, maar de precieze stijging hangt sterk af van het type ingreep.

Ook is het onderlinge vertrouwen tussen zorgaanbieders zichtbaar toegenomen. In 2018 bleek er onderling tussen zorgaanbieders weinig afstemming en vertrouwen te zijn, terwijl daar in het snel ontwikkelende zorgveld wel veel behoefte aan was. We hebben ons als Kwartiermaker ingezet om partijen te verbinden en richting te geven via visies en handreikingen. Dit hebben we verder gedaan door individuele zorgpartijen aan elkaar te verbinden en te adviseren en ondersteunen bij het aangaan van (formele) samenwerkingsverbanden, onder meer met behulp van een veelgebruikte [Handreiking voor Netwerksamenwerking in de Transgenderzorg](#). Daarnaast hebben we twee brede bijeenkomsten per jaar georganiseerd waarin zowel zorgaanbieders, zorgverzekeraars, patiëntenorganisaties en andere direct betrokkenen zijn uitgenodigd om actuele thematiek te bespreken en elkaar te ontmoeten. Daarnaast hebben we diverse gesprekken gefaciliteerd tussen veldpartijen onderling.

De kennis over transgenderzorg en de inkoop hiervan bij gemeenten is toegenomen. We hebben als Kwartiermaker een [handreiking](#) geschreven om te ondersteunen bij de inkoop en organisatie van de psychologische zorg voor transgender kinderen vanwege de Jeugdwet. Daarnaast hebben we gesprekken gevoerd met de bovenregionale expertisecentra en individuele gemeenten en zorgaanbieders over (knelpunten in) de transgenderzorg voor jongeren.

We hebben twee onderzoeken uitgevoerd naar [de ervaringen en behoeften van transgender personen](#) in zorg. Het eerste onderzoek is gedaan in 2019, en dit jaar is een herhaalonderzoek uitgevoerd. Beide onderzoeken zijn gedaan in goede samenwerking met wetenschappers, patiëntenorganisatie Transvisie en met medewerking van diverse andere organisaties die transgender personen vertegenwoordigen. De onderzoeken hebben veel kennis opgeleverd over aan welke zorg behoefte is en inzichten in hoe de zorg wordt ervaren. We weten beter wat er goed gaat in de transgenderzorg én waar de verbeterpunten liggen.

Ondanks de bovengenoemde ontwikkelingen blijft er één belangrijk knelpunt centraal staan; zoals u in het vervolg van deze brief kunt lezen blijft de toegankelijkheid van de psychologische zorg erg onder druk staan.

1. De verwachte capaciteit, het aantal aanmeldingen en de wachttijden

In juli en augustus hebben we bij alle bij ons bekende aanbieders van transgenderzorg gegevens opgevraagd over wachttijden, wachtenden en de huidige en verwachte capaciteit van zorg. We danken alle zorgaanbieders voor het constructief meewerken met onze verzoeken. De belangrijkste inzichten ten aanzien van de verwachte capaciteit, het aantal aanmeldingen en de wachttijden zijn hieronder beschreven;¹ meer informatie is te vinden in bijlage 1 bij deze brief.

Uitbreiding capaciteit

- De totale capaciteit voor **psychologische zorg** voor zowel jongeren als volwassenen, zal naar verwachting stijgen van 5.062 plekken in 2022 naar 6.675 plekken in 2023. Dat is een stijging van 32%.
- De totale capaciteit voor **endocrinologische zorg** binnen de UMC's en de ziekenhuizen zal opnieuw stijgen; van 3.162 behandelplaatsen in 2022 naar 3.930 plaatsen in 2023. Dat is een stijging van 24%.
- Het aantal plaatsen voor **chirurgische behandeling** stijgt ook, maar een exact percentage is lastig te geven, vanwege diversiteit van chirurgische behandelingen.
- Het beschikbare aanbod van transgenderzorg is te vinden in de infographic in bijlage 2. Onderliggend aan deze infographic hebben wij de bij ons bekende genderteams in kaart gebracht in factsheets; deze informatie delen we met de zorgverzekeraars ten behoeve van de zorginkoop en het vergoeden van behandelingen.

Aantal aanmeldingen

- De vraag naar transgenderzorg (gemeten naar het aantal inschrijvingen op wachtlijsten) blijft fors toenemen. Het aantal aanmeldingen voor een intake voor psychologische zorg is voor alle aanbieders en leeftijden gestegen: +901 (+10% t.o.v. de uitvraag in januari 2022). In totaal zijn er bij alle aanbieders 8.630 aanmeldingen.
- Veel wachtenden schrijven zich op meerdere wachtlijsten in ('dubbelingen'). Op basis van het recent uitgevoerde vragenlijst onderzoek '*ervaringen en behoeften van transgender personen in zorg*' schatten wij nu in dat één persoon zich gemiddeld op 1,5 wachtlijst inschrijft. Dat zou betekenen dat 8630 aanmeldingen gelijk staat aan 5.753 daadwerkelijke wachtende personen.
- Bij de UMC's en ziekenhuizen wachten naar schatting 55 mensen op een intake voor **endocrinologische zorg**. In januari waren dat naar schatting 70 mensen.
- In totaal wachten 809 mensen op een intake voor **een chirurgische behandeling**. Bij het Amsterdam UMC wacht het grootste aantal mensen. In januari dit jaar waren er in totaal 747 mensen aan het wachten op een intake voor chirurgische behandeling. Wij wijzen erop dat bij andere aanbieders van chirurgische zorg voor transgender personen de wachttijden vaak korter zijn.

¹ We rapporteren de bevindingen op basis van informatie aangeleverd zelf door de aanbieders aan de Kwartiermaker. In zijn algemeenheid zijn de cijfers onder voorbehoud van eventuele interpretatie fouten.

Afgelopen maanden zien we in toenemende mate aandacht in de media en politiek over het groeiend aantal transgender jongeren. Er worden vragen gesteld over de oorzaken van de groei van de vraag naar transgenderzorg en hoe groot deze groei daadwerkelijk is. Vaak wordt er in de berichtgeving gesproken over een 'hype' en onverklaarbare groei, maar ontbreken de cijfers om dit goed te onderbouwen. Wij willen benadrukken dat er onderzoek wordt gedaan naar de oorzaken van de stijging van de groei van de vraag naar zorg in de afgelopen jaar door de Radboud Universiteit en dat bureau SiRM werkt aan een model om de stijging van de zorgvraag in de toekomst te kunnen schatten.

Wachttijden

- Gemiddeld genomen over alle aanbieders en leeftijden zijn de wachttijden voor **psychologische zorg** gestegen met 9 weken (van gemiddeld 51 weken naar gemiddeld 60 weken). Als we kijken naar het gewogen gemiddelde (rekening houdend met het aantal wachtenden bij de zorgaanbieders), zien we een stijging van gemiddeld 1 week (van 101 weken naar 102 weken).
- De gemiddelde wachttijd voor **endocrinologische zorg** is gelijk gebleven. De gemiddelde wachttijd is 7 weken van intake tot start van een behandeling. De gemiddelde wachttijd ligt net boven de Treeknorm (norm voor maximale wachttijd) van 6 weken. Het gewogen gemiddelde (rekening houdend met het aantal wachtenden bij de zorgaanbieders) is zes weken.
- De wachttijd voor specifieke **chirurgische behandelingen** is sterk afhankelijk van het type behandeling en de aanbieder.

2. Update activiteiten Kwartiermaker

In de voortgangsbrieven van maart 2022 hebben wij beschreven op welke activiteiten wij ons in 2022 focussen. Hieronder leest u de huidige stand van zaken van deze activiteiten en andere belangrijke onderwerpen waar wij ons mee bezig houden.

- **Nascholing transgenderzorg in de huisartsenpraktijk.** In opdracht van het ministerie van VWS organiseren wij een nascholing (op drie verschillende momenten) gericht op huisartsen met affiniteit met transgenderzorg. Deze nascholing – in de vorm van een webinar - ontwikkelen en geven wij in samenwerking met twee artsen en enkele jonge trans personen van de Rainbow Academy, daarnaast zijn we verheugd met bijdragen van de Transketeers. Thema's die toegelicht worden in de webinars zijn onder andere: relevante terminologie zoals genderdysforie, de geldende kwaliteitsstandaarden en een toelichting op het zorglandschap. Ook gaan we in op de rol die de huisarts kan innemen en welke vraagstukken in de huisartsenpraktijk naar voren komen bij deze zorg. De eerste twee webinars hebben reeds plaatsgevonden waarvoor zich ruim 100 huisartsen hebben ingeschreven. Wij kijken terug op twee geslaagde webinars en hebben positieve reacties van de deelnemers ontvangen. In 2023 (in elk geval op 1 februari) zullen we de nascholing herhalen. We zetten ons in om nog meer huisartsen te enthousiasmeren om deel te nemen.
- **Het (vervolg-)onderzoek naar ervaringen en behoeften.** Het vervolgonderzoek naar ervaringen en behoeften van transgender personen in de zorg is gepubliceerd. In totaal hebben 981 mensen de vragenlijst ingevuld, waarvan 727 respondenten geïnccludeerd zijn in het onderzoek. Het onderzoek bevestigt – aan de hand van een nieuw cohort respondenten – een aantal conclusies uit het onderzoek uit 2019. Zo concluderen we dat de kwaliteit van zorg als goed wordt ervaren. Daarentegen komt uit het onderzoek ook naar voren dat de wachttijden in de transgenderzorg lang zijn, met name de wachttijden voor psychologische zorg vormen een knelpunt, en dat veel respondenten deze wachttijd als erg belastend ervaren. Deze, en de andere conclusies zijn te lezen in het rapport in bijlage 2.
- **Inzicht in de wachtlijst en versnelde triage.** In de voortgangsbrieven van maart 2022 rapporteerden wij over het initiatief van Transvisie en zorgaanbieders verenigd in de GGZ Alliantie om samen met zorgverzekeraars wachtlijsten centraal te coördineren en wachtenden beter te begeleiden naar de best beschikbare zorg. De kwartiermaker heeft hiervoor verkennende gesprekken gevoerd. Uiteindelijk hebben Transvisie en de GGZ Alliantie voorgesteld om dit onderwerp mee te nemen in de lopende

evaluatie van de kwaliteitsstandaard, waarbij wordt bekeken of een verbetering van de triage in de zorgstandaard opgenomen kan worden. Wij hebben daar op dit moment geen rol in, maar kunnen ondersteunen en adviseren waar dit gewenst is.

- **Advies over transgenderzorg voor kind en jeugd.** De Kwartiermaker heeft - samen met jeugdzorgprofessionals werkzaam in de jeugd-GGZ en de specialistische genderteams - een brief geschreven over een aantal knelpunten in de jeugdzorg voor transgender jongeren. Deze brief is gericht aan de Vereniging voor Nederlandse Gemeenten (VNG) en de bovenregionale expertisecentra. Naast de lange wachttijden signaleren wij in de brief een aantal belangrijke knelpunten in de organisatie en financiering van deze zorg voor deze (kwetsbare) groep. De Kwartiermaker heeft afgelopen periode diverse constructieve gesprekken gevoerd met de VNG, bovenregionale expertisecentra en de ambassadeur Zorg voor de Jeugd. De ambassadeur richt zich op de individuele problemen die worden aangekaart in de brief. De VNG en VWS stellen samen de Hervormingagenda Jeugd op, hierin zal naar verwachting ook extra aandacht zijn voor de transgenderzorg.
- **Uitbreiden zorgaanbod.** Wij zijn voortdurend in gesprek met partijen die overwegen of plannen hebben om jeugd- of volwassenzorg te gaan bieden. Momenteel lopen gesprekken met vijf partijen. Twee bestaande ggz-aanbieders willen het aanbod uitbreiden met transgenderzorg voor volwassenen en een ZBC wil zich gaan richten op transgenderzorg voor kinderen. Daarnaast zijn we in gesprek met een nieuwe aanbieder van psychologische zorg, die zich specifiek zal richten op LHBTI+ vraagstukken en een praktijk van huisartsen/seksuologen die mensen met genderissues kunnen bijstaan in de medische en pre-medische fase. De Kwartiermaker ondersteunt en adviseert deze partijen onder andere over het aangaan van netwerksamenwerkingen en we faciliteren inkoopafspraken. We hebben goede hoop dat deze partijen in de loop van 2023 transgenderzorg zullen gaan verlenen in netwerkverband.

3. Advies: hoe verder met de transgenderzorg vanaf 2023?

Op 31 december van dit jaar loopt de opdracht aan ons als Kwartiermaker Transgenderzorg af. Op verzoek van onze opdrachtgevers brengen wij een onafhankelijk, eigenstandig advies uit over een aanpak in de Nederlandse transgenderzorg vanaf 2023. Dit advies is tot stand gekomen op basis van diverse gesprekken met de direct betrokkenen, input van het voorjaarsoverleg Transgenderzorg en een analyse van de huidige zorgvraag en de zorgvraag die we kunnen verwachten de komende drie jaar.

De afgelopen jaren hebben wij in nauwe samenwerking met zorgaanbieders, patiëntenorganisatie Transvisie, zorgverzekeraars en het Ministerie van VWS fors geïnvesteerd in de transgenderzorg; zowel in uitbreiding van capaciteit als in verbetering van de samenwerking en informatievoorziening. Daarmee is de fase van 'kwartier maken' voorbij en ligt er een goede basis om op verder te bouwen. De uitdagingen in de transgenderzorg blijven echter groot; hiervoor is blijvend aandacht nodig. Daarom komen wij samengevat tot twee adviezen voor de volgende fase van de transgenderzorg: 1) stel een centraal coördinerend overleg in en beleg een deel van onze huidige taken bij de deelnemende partijen 2) kies een gerichte, projectmatige aanpak van het kernprobleem (de hoge wachttijden voor psychologische zorg). De uitwerking van deze adviezen en onze analyse waarop deze adviezen zijn gebaseerd, zijn te vinden in bijlage 3.

In de laatste periode als Kwartiermaker zullen wij ons onverminderd blijven inzetten om de activiteiten zoals beschreven in deze brief goed af te ronden en/of over te dragen aan de partijen die deze taken vanaf 2023 op zich zullen nemen. De transgenderzorg in Nederland is een waardevol goed, het was een grote eer om ons daarvoor in de rol van Kwartiermaker in te zetten. We danken onze opdrachtgevers voor die kans en alle betrokken bij de transgenderzorg voor de goede samenwerking. Wij zullen ons in andere rollen blijven inzetten voor deze zorg die zo cruciaal is in het leven van veel mensen en vertrouwen erop dat andere betrokkenen dat eveneens zullen blijven doen.

Met vriendelijke groet,

Marike Ulehake en Michiel Verkoulen

Bijlage 1: Ontwikkelingen in de wachttijden, aantal wachtenden en capaciteit van zorg.

Bijlage 2: Rapport vervolgonderzoek 'ervaringen en behoeften van transgender personen in de zorg'

Bijlage 3: Advies: hoe verder met de transgenderzorg vanaf 2023

Bijlage 4: Infographics transgenderzorg